
LEVELS OF INTERACTION BETWEEN SOCIAL WORKER/PEDAGOGUE AND CHILD, DEPRIVED OF PARENTAL CARE

Maria Dishkova

University “Prof. d-r Asen Zlatarov” – Burgas, Bulgaria
dishkova.maria@gmail.com; mariadishkova@abv.bg

Abstract: It is really hard to say if social work is a profession or a mission. But there is no doubt that a social worker/pedagogue has to be in possession of a big heart, calmness, faith and patience. Working in institutions which goal group are children, deprived of parental care, requires not only professional skills and experience. It requires specific skills for interaction with children living there. In institutions are working different kinds of specialists: psychologists, pedagogues, social workers, nurse and so on. Every one of them has different responsibilities and obligations. It is not a secret that every one of them has favorite among children. And, of course, every children has favorite among specialists. Children, deprived of parental care, have a lot of needs. These needs are very, very different: every-day needs, emotional needs, educational needs, needs of professional guidance, needs of friends and needs of understanding. All deficiencies of their lives are on shoulder of people, taking care of them. This article is exactly about this: how many roles performs social worker/pedagogue in children’s lives. He may be a friend, he may be animator to make time more funny, he may be strict, or may be “bad policeman”, or just a person that does all documentation with no time to talk to children. He may be close to them and he may be rather distant. He needs to be refer between all institutions that have any common with children (school, social services, and other specialists). He is a mediator between all subjects that are in any relationship with children. Should he be a parent as well? Students in university think that they will cuddle children in institutions and will talk to them all the time about beautiful things. They want to be tender and careful, to give love and understanding. On the other side, social workers/pedagogues that work in such kinds of institutions have different opinion. They don’t allow too close relationships with children, because according to professionals it is not useful for them. This kind of children need love and emotional vent, but they are very good manipulators as well. Social worker/pedagogue has too many responsibilities to allow himself to get closer to kids. Because there are moments when he should be very strict. For example he has a kid that performs deviant behavior. And if he is too kind with this child, child will not take his advices seriously. There are different levels of interaction between social worker/pedagogue and children, deprived of parental care. They vary from satisfaction of household needs to satisfaction of specific needs. Professional should not act like a parent, because this will reduce quality of his job.

Keywords: social pedagogue/worker, child deprived of parental care, social-pedagogical institution, social services, emotional need.

НИВА НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ СОЦИАЛНИЯ РАБОТНИК/ПЕДАГОГ И ДЕТЕТО, ЛИШЕНО ОТ РОДИТЕЛСКА ГРИЖА

гл. ас. д-р Мария Дишкова

Университет „Проф. д-р Асен Златаров” – Бургас, България
dishkova.maria@gmail.com; mariadishkova@abv.bg

Абстракт: Наистина е трудно да се каже дали социалната работа е повече професия или повече мисия. Но няма съмнение, че социалният работник/педагог трябва да има голямо сърце, спокойствие, вяра и търпение. Работата в инситуции, чиято целева група са деца, лишени от родителска грижа, изисква не само професионални умения и опит. Тя изисква специфични умения за взаимодействие с децата, които живеят там. В институциите работят различни видове специалисти: психолози, педагози, социални работници, медицински лица. Всеки един от тях има различни отговорности и задължения. Не е тайна, че всеки един от тях си има любимец сред децата и проявява специално отношение към него. И, разбира се, всяко дете си има фаворит сред възрастните, с който се чувства много по-добре, отколкото с останалите. Децата, лишени от родителска грижа, имат много нужди: ежедневни, емоционални, образователни, институционални, нужда от приятели и разбиране. Всички дефицити в техния живот лежат на раменете на хората, които се грижат за тях. Тази статия е именно за това: колко роли играе социалният работник/педагог в живота на тези деца. Той може да бъде приятел; аниматор, който да прави времето, прекарано заедно, по-забавно; може да е строг; да е „лошото ченге“; или само човек, който попълва документацията и няма време да си говори с децата. Може

да е много близък с тях или прекалено дистанциран. Той трябва да е рефер между всички институции, които имат отношение към детето (училище, социално подпомагане, други). Той е и медиатор между всички субекти, които са в някакви взаимоотношения с детето. Трябва ли да се държи като родител? Студентите в университета са на мнение, че ще гушкат децата от институциите и ще си говорят с тях за хубави неща. Те възнамеряват да са нежни и внимателни, да даряват любов и разбиране. От друга страна, социалните работници/педагози, които вече работят с тези деца, са на друго мнение. Те не си позволяват прекалено сближаване с децата, защото според тях това не е полезно за тях. Този тип деца се нуждаят от любов и емоционален отдушник, но също са и отлични манипулатори и могат да се възползват лесно от нечия проява на слабост. Социалният работник/педагог има твърде много отговорности, за да си позволи прекалена емоционална близост с децата. Защото има моменти, в които трябва да бъде много строг. Например, някое от децата извършва противообществена постъпка. Ако социалният работник е прекалено добър с детето, то няма да обърне на съветите му нужното внимание. Има различни нива на интеракция между социалният работник/педагог и детето, лишено от родителска грижа. Те варират от задоволяването на битовите нужди до задоволяването на специфичните нужди. Добрият професионалист не бива да се държи като родител, защото това би влошило качеството на неговата работа.

Keywords: социален педагог/работник, дете, лишено от родителска грижа, социално-педагогическа институция, социално подпомагане, емоционални нужди.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Нормално е хората да изпитват съжаление към децата, лишени от родителска грижа и настанени в съответните институции. Често, но не винаги, обществената нагласа към тази категория деца е да се направи нещо, за да им се помогне, за да бъдат ощастливени, за да се промени начинът им на живот, за да се попълнят липсите в емоционалното им съзряване. Много хора живеят с нагласата, че щом извършат жест на милосърдие, ще се почувстват полезни, добри и човечни. Но „да се направи нещо добро” е действие, което се простира в много измерения. Не винаги добрата постъпка и актът на алтруизъм се тълкуват правилно и постигат желаните ефекти. Възможно е дори да се нанесе вреда, докато се помага. Позицията на социалния педагог/работник при работа с деца, лишени от родителска грижа, трябва винаги да е ясна. Съществуват различни нива на взаимодействие, но границата на авторитета не бива да бъде нарушавана. Утвърждаването на доверителни отношения е задължително, но това е различно от прекаленото скъсяване на дистанцията. Не бива да се допуска размиване на професионализма.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

В социално-педагогическата практика могат да се категоризират три различни типа социален работник/педагог, които предопределят три различни нива на взаимодействие между него и детето. **Частният социален работник/педагог** е професионалист, който е познат на семейството и приятелите. Близък е с тях. Но няма фамилна или роднинска връзка с детето, за което се грижи. Това е специалист, който работи в извънработно време и извън работното си място. **Личният социален работник/педагог** е специалист, чиито действия спазват рамката на конкретната професионална област. Личният социален педагог се раздава за детето в оптимална степен. Дори си позволява да споделя с него данни от личния си живот, за да го предразположи и да постигне доверени взаимоотношения. По този начин детето споделя повече. Работата на **професионалния социален работник/педагог** е в такъв аспект от практиката, който му позволява да предлага съдействието си, дори когато му е отказан достъп. Професионалното педагогическо взаимодействие в практиката е задължително условие за оптималното развитие на целевите групи. Освен това, професионалният педагог е винаги обективен и може да дава адекватна оценка на постигнатите резултати. Разбира се, трябва да се намери балансът между изпълнението на тези три роли. Частният социален педагог е много удобен за семейството и роднините, защото не им се налага да търсят професионална помощ, да се сблъскват с бюрокрацията на социалната система, да признават проблема си публично. Винаги, обаче, трябва да се съблюдава интересът на детето. Ако се прецени, че тази тактика не е съвсем уместна, тя трябва да се промени. Личният социален педагог дава възможност на детето да се почувства в „сигурни ръце”. Контактът между клиент и специалист става много автентичен и за двете страни. Доверените взаимоотношения обикновено водят до постигането на добри резултати, ако не се злоупотребява с тях. Професионалният социален педагог е медиатор между всички компоненти на процеса на помагане и има важна функция за правилното им координиране (Stevens, 2010).

Разбира се, тази категоризация не изчерпва всички типове социален работник/педагог, които до

известна степен зависят и от вида институция, в която той работи и целевата група, с която взаимодейства. Например, не може да се постави знак за равенство между социален педагог и аниматор, но социалният педагог често влиза в ролята на аниматор, което е друго ниво на взаимодействие с целевата група. Зл. Димитрова разглежда анимацията като „процес на междуличностно общуване”, който „предоставя условия за създаване и съгласуване на представи за общо одобрявано и социално приемано поведение”. Авторката добавя, че „потенциалните ресурси на анимацията като социализационен агент се разкриват чрез определянето ѝ: като процес на взаимодействие между индивидите, където социалните позиции не са предпоставени, а са актуално случващи се; като интерактивен подход, който провокира участниците активно както да заявят себе си, така и да се учат да приемат другите с техните специфични характеристики” (Димитрова, 2017). В допълнение към това, Зл. Димитрова подчертава, че "анимационният ефект се мултиплицира във възможностите за съчетаване на активности и комуникация чрез изкуство, музика, двигателна активност, познавателни дейности" (Димитрова, 2015). В социално-педагогическата практика анимацията е средство за взаимодействие и въздействие спрямо целевата група, което подпомага процеса на помагането.

Някои автори описват социално-педагогическата интервенция като теория за „главата, сърцето и ръцете”. В тази теория „главата” е индикация за обмисляне. Социалният педагог използва всичките си теоретични познания и натрупан професионален опит, за да планира и оцени действията си при разрешаването на конкретен случай. В социално-педагогическата практика няма универсални решения. Всяка ситуация изисква своя личен отговор, при това на момента. Важните решения се взимат като се прави комбинация от натрупаната информация, теоретичните знания, овладените умения и знанието за наличните лични ресурси. „Сърцето” е индикация за отношение. Тук става въпрос за близостта във взаимоотношенията между децата и социалния педагог. Създава се впечатление, че социалният разботни разбира колко е важно да се поддържат отношения на топлина с деца, отхвърлени от родните си семейства и лишени от родителска грижа. Използвайки този подход, специалистът се доверява повече на сърцето, отколкото на главата си. „Ръцете” са индикация за действия. Тук се визира цялата практическа активност на социалния педагог в различни аспекти: от ежедневието на детето, през развиване на способностите му за учене и творчество, до оптималното му реализиране като пълноправен член на обществото (Cameron, 2005). Подобна теория също допуска различни нива на взаимодействие между социалния педагог и детето, лишено от родителска грижа. Редно е да се отчита каква функция изпълнява специалистът в живота на детето. Ако е само посредник между институциите и работата му е свързана най-вече с попълване на документи, той може да си позволи много повече дистанция и избягване на емоционален контакт, но само при условие, че е добре запознат със случая и защитава пълноценно интересите на детето. Ако социалният педагог/работник прекарва повече време с детето и носи по-голям брой отговорности, то доверителното общуване е задължително и позволява сближаване в по-голяма степен.

Обект на цитираното в тази статия изследване са специалисти, които работят в сферата на социално-педагогическите услуги и грижи за деца, лишени от родителска грижа, много от които в Центровете за настаняване от семеен тип за деца и младежи (ЦНСТДМ). К. Златкова-Дончева прави класификация на основните принципи на функциониране на тези центрове:

- „гарантиране на най-добрия интерес на детето, съгласно Конвенцията на ООН за правата на детето;
- зачитане на достойнството и личността на детето/младежа;
- толерантност и уважение към личната история и етническата и културна идентичност на детето/младежа;
- диференциация и индивидуализация при предоставянето на грижи – зачитане на индивидуалните особености на всяко дете, като се отчита динамиката на детското развитие и се предоставят възможности за пълноценно развитие на потенциала на децата, съобразно техните потребности и възможности;
- децентрализация по отношение на целевата група – предоставяне на възможност на детето/младежа да изразява мнение, да прави личен избор и да взема решения по въпроси, свързани с неговия живот и бит, съобразно възможностите и възрастта си;
- приемственост и системност на социално-педагогическите взаимодействия и работата с детето/младежа от страна на различни институции и социални услуги;
- помощ за самопомощ – подкрепяне и стимулиране на самостоятелността и развитието на детето, съобразно индивидуалните му особености;

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

- конфиденциалност – поддържане на среда близка до семейната и предлагане на отношения на сигурност и доверие, трайни във времето;
- активност – активно участие на детето в обществения живот;
- целенасоченост на социално-педагогическите взаимодействия;
- сътрудничество и диалогичност;
- практическа приложимост” (Златкова-Дончева, 2014).

В допълнение към това, авторката прави проучване сред 30 педагогически специалисти и възпитатели и 70 деца в риск, отглеждани извън семейна среда, както и на различни теоретични източници. На базата на получените резултати, авторката извежда социално-педагогическа характеристика на децата в риск, отглеждани извън семейна среда от гледна точка на техните дефицити и личностни особености в психологически, социален и поведенчески аспект (Златкова-Дончева, 2016).

Таблица 1. Социално-педагогическа характеристика на децата в риск, отглеждани извън семейна среда

Психологически характеристики	Социално-педагогически характеристики	Особености на поведението
Неадекватна и нереалистична самооценка; високи нива на тревожност; липса на ясно изразена самоидентификация; неувереност; емоционални нарушения и зависимост от оценката на другите; нарушения в социалните роли; страх от отхвърляне; потиснатост; неудовлетвореност; неинициативност; занемарено интелектуално развитие; забавяне процесите на развитие в интелектуален, емоционален и социален план.	Липса на социални умения и умения за вземане на решение; добра адаптивност към заобикалящите условия, но само през призмата на външния стимул; дефицити в ценностната система – ориентираност към ценности с материален характер; липса на усвоени просоциални поведенчески модели; непознаване на житейски ситуации и дефицит на ролеви модели, които да следват; липса на родителски ролеви модел, авторитет и значим възрастен, с когото децата да създадат доверителни отношения (базисно доверие); ниска или липса на мотивация за учене и професионално развитие; училището не е ценност и не проявяват характерната за децата училищна тревожност; ниска социална компетентност и забавена социализация; трудна интеграция в обществото.	Чести прояви на физическо насилие и вербална агресия спрямо другите; преувеличаване или подценяване на реалността и собствените способности; доверчиви и лесни жертви, което ги поставя в риск по отношение на евентуални злоупотреби или злонамерено влияние, същевременно изпитват недоверие и враждебност към заобикалящия свят; липса на ясни граници в общуването с другите; прилепчивост и нарушаване на личното пространство на другите; липса на съвест, произтичаща от липсата на ролеви и просоциални поведенчески модели – те не познават „нормата” и границата на допустимото поведение, което не нанасява или нанасява другите; чувство за неудовлетвореност, завист, ярост и негодувание спрямо другите и проявяват готовност за изява на негативен отговор и при най-малка външна провокация; лоша дисциплина, изразяваща се в нарушаване на правилата и отхвърляне на авторитети; прекомерно послушание с цел да се „угоди” на външния субект, за да се приспособи и да получи желаното; бягство във фантазиите и склонност към изкривяване на реалността и истината; детето възприема околния свят като враждебен източник и причина за всички тревоги; нисък самоконтрол или предимно външен локус на контрола.

Авторката допълва, че „децата, отглеждани извън семейна среда трябва да бъдат подготвени за самостоятелен живот, да получат необходимите знания, умения и способности за успешна интеграция в социума, на трудовия пазар и в обществения живот. Поради своята специфика, личностни и поведенчески особености, те са по-уязвими от своите връстници и им е необходима целенасочена социалнопедагогическа подкрепа, която да компенсират източниците на дефицити и рискови фактори, които оказват негативно влияние върху цялостното им развитие (Златкова-Дончева, 2016)”. В същото изследване К. Златкова-Дончева констатира две от основните причини за проблемното поведение на децата, лишени от родителска грижа:

- липсата на родителски ролеви модел, авторитет и значим възрастен, с когото децата да създадат доверителни отношения;
- и липсата на последователност и съгласуваност на социално-педагогическите взаимодействия на специалистите от различни услуги и институции, работещи с едни и същи деца (Златкова-Дончева, 2016).

В известен смисъл, особено чрез личен пример и подходящи методи за въздействие, социалният педагог/работник може да бъде поведенчески модел за подражание. В живота на децата, лишени от родителска грижа, има голям брой значими възрастни: специалистите, които работят в институцията, в която са настанени децата, и се грижат за тях; педагозите в училището, в което се обучават децата; специалисти от други институции; родители, роднини и близки; приемни родители; осиновители. Има значителна разлика във функционалната значимост на всички изброени педагогически субекти. Респективно, нивата на взаимодействие с детето ще бъдат различни. Не е целесъобразно специалистите да поемат родителската роля, защото тя е несъвместима с професионалните им задължения и би възпрепятствала адекватното им изпълнение.

„В институции като домове за деца, лишени от родителски грижи, решаваща роля в приобщаването на децата в обществото имат социалните работници. Самото приобщаване е сложен и продължителен социално-психологически процес, който е тясно свързан с емоционалното привързване – първата близка и трайна връзка между детето и този, който се грижи за него” (Гинина, Б. и И. Миладинова, 2013). Грижата за детето в домовете за деца е много широко понятие. Тя включва дейности от съвсем битово естество, но и много други институционални отговорности. Естествено е да се окачествява процесът на приобщаване към обществото като базов за цялостното развитие на детето, както и като много тясно свързан с емоционалното привързване. Важното е да се съблюдават нивата на взаимодействие и да не се допуска смесване на ролите: на професионалиста и професионалната обич, привързаност и помощ; и на родителя, родителската обич, привързаност и помощ. Независимо от емоционалната близост, специалистът, който се грижи за децата, лишени от родителска грижа, не е техен родител и приятел. Той компенсира липсите и дефицитите в детската личност като използва конкретни професионални умения, методи, техники и стратегии. Ако се предовери на сърцето си или подхожда към детето инстинктивно и прекалено емоционално, той ще премине границата на допустимото сближаване. Това от своя страна ще наруши работните взаимоотношения и ще затрудни постигането на крайната цел.

3. ИЗСЛЕДВАНЕ-РЕЗУЛТАТИ

В настоящата статия ще бъдат разгледани част от резултатите от проучване (виж табл. 2), реализирано сред 35 специалисти – социални работници в сферата на социално-педагогическите услуги и грижи за деца, лишени от родителска грижа, с цел да се проучи до каква степен специалистите допускат емоционално привързване (емоционално привързване от специалистите към децата и емоционално привързване от децата към специалистите) докато реализират основните си функции. Проучването се реализира чрез анкети (проучване мнението на социалните работници) и наблюдение (проследяване на нивата на взаимодействие при социално-педагогическото общуване). Първоначално изследването бе провокирано от нагласата на студентите от педагогически специалности, че децата, лишени от родителска грижа, трябва непрекъснато да бъдат гушкани от всички. Проучването дава възможност да се разграничат мненията на студенти и практикуващи специалисти, които имат опит при работа с деца от домове. На база на получените резултати, ще се очертаят основни направления, в които да се подобри теоретичната подготовка на студентите по време на университетското им образование.

Таблица 2. Резултати от проведеното анкетно проучване

Твърдение	Отговор			
	Вярно	По-скоро вярно	По-скоро невярно	Невярно
Респондентите изразяват мнение, че социалният педагог/работник трябва задължително да запази своя авторитет пред децата.	34 (97,14%)	1 (2,86%)	0 (0%)	0 (0%)
Анкетираните специалисти не си позволяват да развият прекалено емоционални, топли и близки взаимоотношения с децата, лишени от родителска грижа.	29 (82,86%)	5 (14,29%)	1 (2,86%)	0 (0%)
Поддържа се мнението, че е много трудно да „устоиш” на тези деца и все ти се иска да направиш нещо много хубаво за тях.	15 (42,86%)	16 (45,71%)	4 (11,43%)	0 (0%)
Специалистите смятат, че децата, лишени от родителска	33	2 (5,71%)	0 (0%)	0 (0%)

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

грижа, нямат адекватна оценка за всички грижи, които получават.	(94,29%)			
Много често хората не правят разлика между съжаление и реално желание да помогнат.	32 (91,43%)	3 (8,57%)	0 (0%)	0 (0%)
Доверителното общуване е задължително при работа с деца, лишени от родителска грижа.	35 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Има моменти, в които социалният педагог/работник трябва да се държи като родител на децата.	0 (0%)	0 (0%)	28 (80%)	7 (20%)
Социалният педагог/работник изпълнява много функции и има прекалено много отговорности, за да си позволи скъсяване на дистанцията във взаимоотношенията с децата в институцията.	35 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Проявата на специално отношение към децата може да бъде неразбрано правилно от тях и да възпрепятства социално-педагогическата интервенция.	9 (25,71%)	26 (74,29%)	0 (0%)	0 (0%)
Децата, лишени от родителска грижа често злоупотребяват с вниманието, което получават.	35 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Работата на социалния педагог/работник се определя от сърцето.	0 (0%)	0 (0%)	33 (94,29%)	2 (5,71%)
Професионалните умения на социалния педагог/работник са от първостепенно значение.	35 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Не бива да се допуска емоционален подход към детето от страна на специалиста.	35 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Неоспорим факт е, че всяко дете, отглеждано в дом, има фаворит сред възрастните, както и всеки социален работник/педагог си има любимец сред децата. Изключително важно е да се поддържат доверителни взаимоотношения, които позволяват на детето да споделя, а на специалиста – да слуша. Нивата на взаимодействие между нуждаещия се от помощ и този, който му я предоставя, варират, но изискват точния баланс между професионализъм и сърце. Ясно е, че педагогиката е невъзможна без обич: педагогът трябва да обича това, което прави, както и хората, с които работи. Но тя изисква и действия, които да идват от главата и ръцете. Специалистите твърдят, че децата, лишени от родителска грижа, не са подготвени за емоционална близост. Те не притежават необходимата зрялост за това. Могат да я отхвърлят, но могат и да манипулират човека, който им я предоставя. Нещо повече, ако социалният педагог/работник се приближи твърде много до детето от емоционална гледна точка, той може да не види необходимостта от кризисна интервенция или друг вид интеракция, която да изисква навременна демонстрация на авторитет.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Гинина, Б. и И. Миладинова. *Ролята на социалните работници като професионалисти в приобщаването на децата от институциите с помощта на компетенции, основани на теорията за привързаността*. Сборник с научни статии „Формиране на гражданина и професионалиста в условията на университетското образование”. Габрово, 2013г., с. 397-401.
- [2] Димитрова, Зл. *Възможности за приложение на туристическата анимация в детската градина и началното училище*. The teacher of the future, Ninth International Scientific Conference, KNOWLEDGE International Journal, No. 13.3, със ISSN и Global Impact & Quality Factor (GIF) 1.023 за 2015 г. (<http://globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal/>), p.299.
- [3] Димитрова Зл., *Социализация на деца посредством спортна анимация*. International Scientific and Practical Conference “WORLD SCIENCE” ISSN 2413-1032 № 1(17), Vol.5, January 2017, стр. 52
- [4] Златкова, К. *Социалнопедагогическа характеристика на деца в риск, отглеждани извън семейна среда*. Сборник доклади от Трета докторантска научна сесия, 2016г., с. 55-70.
- [5] Златкова, К. *Центърът за настаняване от семеен тип за деца и младежи в риск – елемент от системата за социалнопедагогическа подкрепа*. Педагогически алманах, Том 2, бр. 2, 2014г., с. 152-174.
- [6] Stevens, I. *Social Pedagogy and its links to Holding the Space*. November, 2010, p. 10, Available at: www.actionforchildren.org.uk/media/3423/holding_the_space_and_its_links_to_social_pedagogy.pdf
- [7] Cameron, C. (2005). *With head, heart and hands*. Community Care. May, 2005. Accessed on 1st November 2010 at: www.communitycare.co.uk/Articles/2005/05/19/50576/With-head-and-hands.htm